

УДК 343.12

Симоненко Н. О., здобувач кафедри
кримінально- правових дисциплін
НПІ права та психології НАВС

Кримінологічні риси особистості гвалтівника

В статті розкрито та проаналізовано визначення «особистість злочинця-гвалтівника», вивчено підходи до розкриття даного поняття в кримінології. Визначено кримінологічний портрет особи гвалтівника, а також проаналізовано та створено портрет сексуального маніяка, розкрито проблему педофілії.

Ключові слова: особистість злочинця, особистість гвалтівника, сексуальні девіації, педофілія, сексуальний маніяк.

В статье раскрыто и проанализировано определение «личность преступника-насилыника», изучены подходы к раскрытию данного понятия в криминологии. Установлен криминологический портрет личности насильника, а также проанализирован и создан портрет сексуального маньяка, раскрыта проблема педофилии.

Ключевые слова: личность преступника, личность насильника, сексуальные девиации, педофилия, сексуальный маньяк.

In article solved and analyzed Definition "violent offender personality" studied Approaches to Disclosure rest of this concepts in criminology. Defined criminological portrait violent personality, as well as analyzed creatures and portrait sexual maniac, solved the problem of pedophilia.

Keywords: offender, rapist personality, sexual deviation, pedophilia, sex maniac.

Актуальність дослідження даного питання полягає у чіткому розумінні складових елементів кримінологічного портрету особи статевого злочину, яке допоможе у подальшому при здійсненні кримінально-правових досліджень злочинів у сфері статевої свободи та статевої недоторканності особи. Новизна полягає у перегляді даної теми за сучасних умов, яка визначає досліджуване поняття з урахуванням розвитку теорії та практики.

Стан наукового дослідження. Проблема особистості гвалтівника досліджувалась у працях вчених радянських часів, так і сучасними дослідниками, такими як: С. Іншаков, А. Зелінський, Д.Н. Ісаєв, В.Є. Каган, М.О. Ларченко, Шевціва З.М., О.В. Губанова, І.С. Кон та ін..

Виклад основного матеріалу. Характеристика особи, яка вчинила злочин є важливим етапом для кримінологічної характеристики будь-якого злочину. Кримінологічне дослідження особи злочинця, винного у статевому злочині, є особливо важливим, оскільки саме статеві злочини найбільше залежать від «внутрішніх» причин. Особистість як предмет кримінологічного пізнання є тією необхідною ланкою в механізмі вчинення статевого злочину, яка розкриває можливості для розробки рекомендацій із запобігання [1; с.4].

Поняття особи, що скоює насильницькі злочини, кримінологічна характеристика та детальний аналіз елементів її злочинної поведінки є запорукою ефективного запобігання суспільно-небезпечним злочинним наслідкам. Відомо, що в механізмі будь-якої поведінки, в тому числі кримінальної, визначаючими виступають власне особа, що її чинить та її кримінологічна характеристика, що набувають певного значення через зв'язок і взаємодію з об'єктивною дійсністю. До одного із основних дослідницьких завдань науки кримінології відноситься пізнання тих особливостей особистості, які у взаємодії із зовнішніми чинниками породжують злочинну поведінку.

Справді, які б категорії злочинів не вивчалися, центральною проблемою завжди є особистість злочинця. Конкретний злочин завжди здійснюється конкретним злочинцем, певною особою. Вона виражає волю злочинця, прагнення, погляди, звички, несе на собі відбиток його поведінки. Не можна розкрити сутність здійсненого злочину, його причин, не проаналізувавши особистості того, хто його вчинив. Поряд з цим, правильного уявлення про особистість злочинця не може бути отримано без урахування характеру і тяжкості вчиненого ним злочину.

Аналіз кримінальних справ показав, що статева злочинність зумовлена такими факторами, як алкоголізм, садизм, хуліганство, психоемоційна розбещеність. Із засуджених за зґвалтування 87% у момент здійснення злочину перебували в стані алкогольного сп'яніння, 13% у стані наркотичного сп'яніння. Для них типовими є ранній сексуальний досвід, надмірна зацікавленість сексом, легкість обговорення сексуальних питань і встановлення ранніх вербальних контактів.

У своїй статті М.О. Ларченко поняття «особистість злочинця», винного у статевому злочині, сформулювала, як сукупність соціально-обумовлених ознак, особливостей характеру, поведінки, специфічних аспектів мотивації та системи цінностей особи, що становлять єдину структурну сутність, обумовлюють злочинну сексуальну активність, безпосередньо сприяють вчиненню статевого злочину [2; с. 311].

Найважливішою умовою формування особистості гвалтівника є те, що в більшості випадків є негативні сімейні умови, до яких зазвичай відносять алкоголізм батьків, скандали між ними, фізичні покарання підлітків, а також усунення дітей від будь-якої активної діяльності. Все це призводить до виховання жагучості, підвищеної збудливості, нестриманості, нездатності подолати життєві труднощі в критичній ситуації.

Але перш за все для реалізації цієї пропозиції потрібно активізувати роботу по виявленню таких осіб. Звісно в країні запроваджено щорічний медичний огляд, але він носить лише формальний характер.

Але в свою чергу з'ясовано, що дослідженню особи винного з боку слідчих приділяється явно недостатня увага. Було встановлено, що основним джерелом інформації про особу підозрюваного є відомості, отримані від родичів і сусідів. Значно нижче такі показники щодо отримання відомостей від друзів, дільничного інспектора, колег. У багатьох матеріалах кримінальних справ можна було зустріти лише одну характеристику на обвинуваченого, а якщо він не вчився і не працював, то характеристику з декількох пропозицій становив дільничний міліціонер. І, на жаль, не зустрілося жодного випадку повернення прокурором кримінального провадження для провадження додаткового слідства у зв'язку з неповнотою зібраних відомостей про особу обвинуваченого, що говорить про формальний підхід. Крім того, відзначає Д.А. Рогозін, що слідователи практически не прибегают и к помощи защитника по вопросам получения информации о преступнике. В то же время предоставленную данным лицом обобщающую справку о насильнике можно было бы использовать для сравнительного анализа со справкой участкового инспектора [3]. Цікавий той факт, що отримані відомості про особу підозрюваного іноді суперечать один одному.

Таким чином слід вказати на необхідність отримання слідчим інформації про особу злочинця з максимально можливої кількості джерел, з метою збору відомостей, які б об'єктивно відповідали дійсності, а саме: 1) характеристики за місцем навчання або роботи; 2) характеристика за місцем проживання; 3) довідка про здоров'я;

4) свідчення сусідів, родичів, знайомих і друзів; 6) довідка органу внутрішніх справ.

На думку автора, отримання інформації з цих джерел, може допомогти для визначення ефективних методик виправлення і перевиховання осіб, які вчинили зґвалтування, тим самим збільшити можливість досягнення мети приватної превенції, з одного боку, а з іншого, підвищити рівень загально профілактичних заходів в установах, підприємствах, організаціях шляхом поширення відповідних рекомендацій.

Досить цікавим є дослідження особистості злочинця, який вчинив примушування до вступу в статевий зв'язок. В літературі характеризуючи якості особистості злочинця, винного у вчиненні примушування до вступу у статевий зв'язок, розподіляють на такі групи, а саме: соціально-демографічні ознаки, морально-психологічні ознаки, соціально-рольові ознаки, кримінально-правові ознаки. При аналізі даних злочинів слід мати на увазі, що більша частина неавідображена авофіційній статистиці

Під морально-психологічними особливостями особистості злочинця, винного у вчиненні примушування до вступу у статевий зв'язок, розуміється відносно стабільна сукупність індивідуальних якостей, що визначають типові форми реагування й адаптивних механізмів поведінки, система уявлень про себе, міжособистісні відносини й характер соціальної взаємодії [4].

Отже, хоча частіше особа, яка вчиняє примушування до вступу в статевий зв'язок має гарну репутацію, сім'ю, матеріальне забезпечення, але не це головне, головне як ця особа все це сприймає. Так, можна визначити найбільш розповсюджений портрет суб'єкта даного злочину, а саме це: особа чоловічої статі, віком від 30 до 55 років, має вищу освіту, одружена, а також має таку посаду, яка дозволяла б вчинювати тиск на підлеглих або матеріально залежних осіб, але все одно незадоволена своїм соціальним статусом, сімейним життям та має ряд комплексів, а також є сексуально розбещеною.

Щодо розбещення неповнолітніх, то ці злочини відносять до злочинів середньої тяжкості та тяжких злочинів. За поширеністю досліджуваний злочин займає третє місце серед статевих злочинів, поступаючись лише зґвалтуванню (ст.152 КК) та насильницькому задоволенню статевої пристрасті неприродним способом (ст.153 КК). Розпусні дії у вигляді розбещення викликають питання щодо психічної повноцінності особи, дії якої входять у протиріччя із сталими суспільними нормами статевого виховання та недоторканності неповнолітніх. Кримінологи одноставні в переконанні, що майже всі сексуальні девіації (відхилення від норми) усвідомлюються особами, що вчинюють злочини на сексуальному підґрунті, й скеровуються вольовими зусиллями на їх реалізацію й, відповідно, на отримання сексуального задоволення [5, с.124].

На думку Шевціва З.М. виникнення девіації (система дій і вчинків людини, соціальних груп, що суперечить соціальним нормам або визнаним у суспільстві шаблонам і стандартам поведінки) спричиняють наступні фактори: 1) біологічні: (генетичні відхилення, які передаються через спадковість (порушення розумового розвитку, слуху, зору); психофізіологічні, пов'язані з впливом на організм людини техногенних катастроф (атомної та хімічної енергії, землетрусів); фізіологічні - недоліки в конституційно-соматичній будові організму (дефекти мови, непривабливості); 2) психологічні, які включають наявність психопатології та акцентуації окремих якостей характеру; 3) соціально-педагогічні, викликані дефектами шкільного, сімейного і громадського виховання; 4) економічні, пов'язані з соціально-економічною кризою; 5) морально-естетичні, викликані соціально-культурними змінами у суспільстві, переорієнтацією

цінностей [6].

І.С. Кон обстоє погляд, що педофілія (від греч. слів «педес» – дитина та «філія» – потяг) зустрічається як у гетеросексуальних, так і гомосексуальних чоловіків й не є психіатричним діагнозом. Він вирізняє безпосередньо «педофілію» як потяг до дітей віком молодше 10 років та «ефебофілію» як потяг до юнаків з 14 років [7]. Педофілія може бути як постійною, коли людину сексуально збуджують виключно статево незрілі або такі, що знаходяться в стадії статевого визрівання діти, так і тимчасовою, замісною, коли пріоритет, в основному, відається дорослим партнерам, але при неможливості або ускладненості сексуального контакту із дорослими партнерами суб'єкт переключає свою увагу на дітей або підлітків [8, с. 66].

До соціально-психологічної властивості особи, яка вчинила злочин проти морального і фізичного розвитку неповнолітніх осіб, можна віднести неадекватну реакцію на подразники навколишнього середовища, проявлення ознак озлобленості, жорстокості щодо жертви. Крім цього, злочинець володіє здібністю знаходити спільну мову з дитиною, спілкуватися з нею.

В Україні, на сьогоdnішній момент, проблема педофiлії стоїть дуже гостро: причому, педофiлії як реальної, так і віртуальної. Але педофiлі, що задовольняються переглядом фотографій оголених дітей, хоча б не завдають їм реальної шкоди, на відміну від тих, які знайомляться з неповнолітніми по Інтернету, або просто на вулицях, на дискотеках, в парках, і часом навіть у школах, і, умовляючи або погрожуючи, вступають з дітьми в зв'язок.

Дослідження, проведене в Центрі вивчення психологічних залежностей і здоров'я показало, що існують характерні зовнішні ознаки для педофiлів.

І першою з таких характерних особливостей - невисокий зріст. Педофiлі в середньому десь на два сантиметри нижчі за звичайних людей.

Невисокий зріст може з'явитися ознакою неправильного розвитку головного мозку людини, ще до народження, що, як вважають вчені, і можливо назвати як причину збоченого статевого потягу до дітей. До речі ж, у невисоких людей, частіше спостерігаються і розумові розлади.

Наступна характерна ознака педофiлів, це лівша - лівшами педофiлі бувають втричі частіше звичайного. При цьому невірно буде, зрозуміло, вважати будь-якого низькорослого лівшу педофiлом, але ймовірність цього досить велика.

Таким чином, кримінологічний портрет особи, яка вчинила злочин проти морального і фізичного розвитку неповнолітніх, становлять такі ознаки: це особа чоловічої статі, вік 25-45 років, має середню або професійно-технічну освіту, немає постійного місця роботи або не працює, не має власної родини, є фізично та психічно здоровою особою.

Лукаш А.С. у своїх наукових дослідження припускає, що гвалтівники і жертви мають схожі статистичні показники стосовно соціального прошарку, показників зайнятості, рівнів прибутку тощо. Поряд з цим, багато відомостей не знаходять відображення в документах, тому така подібність лишається статистичним фактом, і не привносить у такий спосіб злочинця з його способом життя, установками, нахилами й жертву [9; с.43].

Особливу категорію серед злочинців, які є винними у скоєнні статевого злочину, становлять особи, які вчиняють такі злочини щодо неповнолітніх. Доречно помічає О.В. Губанова, що вибір дитини як сексуального об'єкта може бути пов'язаний як із

невпевненістю у чоловічій статевій ролі, у вдалості статевого контакту через відсутність можливої негативної оцінки діяльності девіантна, так і з досить низькою загальною самооцінкою індивіда у плані успішності придушення опору жертви і реалізації статевого акту [10, с.7]. Вибір неповнолітньої жертви злочину – це, безсумнівно, домінування злочинця над жертвою.

Висновок. Отже, підсумовуючи можна з упевненістю сказати, що серед гвалтівників є як дуже молоді люди, нездатні до зрілих сексуальних контактів, так і старі - ізольовані, самотні, не мають умов для нормальної статевої активності, знедолені та соціально непристосовані, не вміють будувати своїх стосунків. Нерідко буває так, що гвалтівник у своїх колах вважається людиною з відмінною репутацією, не викликає ніяких побоювань. Винуватцями різних сексуальних зловживань щодо дітей дуже часто є люди, які самі колись зазнали такого роду насильства. На жаль, найчастіше це хтось із знайомих - сусід, друг батьків, вихователь. Буває так, що гвалтівником стає найближчий родич. Миавчимо адитину, що ане можна впускати додому чужих людей, залишатися з ними наодинці, ходити у невідомі місця. Алеаами неазахищаємо її від реальної загрози в найближчому оточенні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ларченко М. О. Кримінологічна характеристика особистості злочинця, винного у статевому злочині. : автореф. дис. на здобуття наук. ступення канд. юрид. наук: 12.00.08 - 2009. – 28 с.
2. Ларченко М. О. Детермінанти винчнення статевого злочину // Юридичний вісник Причорномор'я. - № 2(2). – 2011. – С.308-319.
3. Рогозин Д. А. Правовые, социальные и психологические основы производства по уголовным делам несовершеннолетних / Д. А. Рогозин. - Екатеринбург, 2001 [текст].
4. Антонян Ю. М. Психология преступника и расследования преступлений [Электронный ресурс] / Ю. М. Антонян, М. И. Еникеев, В.Е. Эминов. – М. : Юношь, 1996. – 335 с. – Режим доступа : http://www.pravo.vuzlib.net/book_z1786_page_4.html.
5. Губанова О. В. Особистість гвалтівника : щодо статі злочинця / О. В. Губанова // Право України. – 2007. – № 6. – С. 122–125.
6. Шевців З. М. Основи соціально-педагогічної діяльності [Текст] : навч. посіб. / З. М Шевців ; [рец.: Р. В. Павелків, С. В. Лісова, М. М. Філоненко]. - К. : Центр учб. л-ри, 2012. - 246 с
7. Кон И. С. Девиантное поведение и личность // Личный интернет-портал И. С. Кона / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.neuro.net.ru/sexology/book1921.html/>.
8. Кон И. С. Сворачивание детей и сексуальное насилие / И. С. Кон // Педагогика. – 1998. – № 5. – С. 63–67.
9. Лукаш А. С. Згвалтування: кримінологічна характеристика, детермінація та її попередження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Лукаш Анастасія Сергіївна. - Х., 2007. - 226 с.
10. Губанова О. В. Кримінологічна характеристика та запобігання згвалтуванню (на підставі матеріалів практики Автономної Республіки Крим): автореф. дис. на здобуття наук. ступення канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / О. В. Губанова. - Сімферополь, 2008. - 21 с.